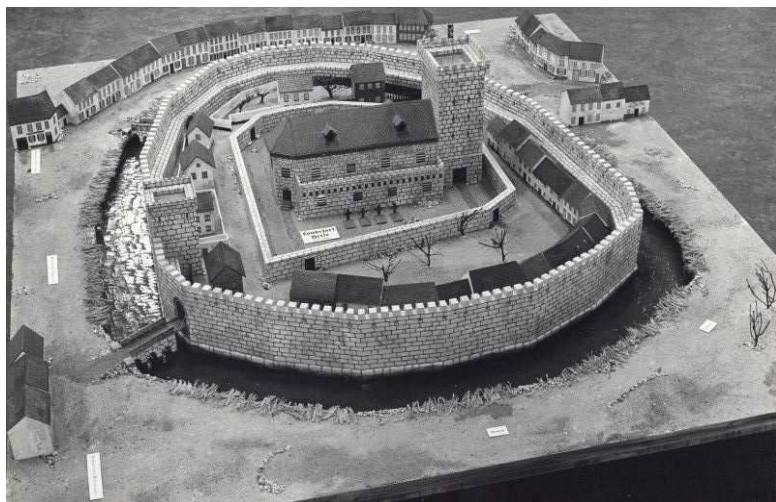

»HART VAN HEERLEN«

Informatiebulletin nr 7

**3^e jaargang
december 2010**

HEEMKUNDEVERENIGING HEERLEN STAD

vóór en dóór Heerlenaren met hart voor Heerlen

Van de redactie

Deze editie komt iets later dan normaal. Normaal is om voor de ledenbijeenkomst in november een bulletin uit te brengen. Dat is tot spijt van de redactie niet gelukt.

Misschien is het tijdstip van het verschijnen van deze uitgave wel gunstiger want wij naderen langzamerhand de feestdagen en dat houdt voor de meeste mensen rust in en dus tijd om deze uitgave in alle rust te lezen.

In deze editie twee artikelen van de redactie. Het eerste van Leo Franck over de vervlogen traditie van het steenbakken. Van de hand van Loes Loffeld het tweede deel uit serie over De Tesch. In haar onderzoek voor de werkgroep Bewoners en Bebouwing over dit pand in de Geleenstraat gaat zij nu dieper in op de bewoners en dan de bewoners van de zestiende tot en met de achttiende eeuw. Het einde van de achttiende eeuw is een mooi eindpunt voor deze aflevering, omdat er voor wat De Tesch betreft een wijziging in zijn bewoners kwam. In de geschiedenis betekende deze tijd ook een breukvlak en wel het einde van het Ancien Régime en het begin van een nieuwe era de Franse Tijd.

Op pagina 8 treft u nog een kort verslag van de ledenbijeenkomst van 16 november aan.

Mogen wij als redactie nog eens een oproep doen tot het aanleveren van kopei voor dit informatiebulletin. Wij kunnen ons voorstellen dat de meeste van u zich niet in staat achten om een artikel te schrijven. Dat is op zich niet het probleem, want daarbij kunt u assistentie van de redactie verwachten. Het gaat de redactie ook om het vinden van interessante onderwerpen voor een artikel.

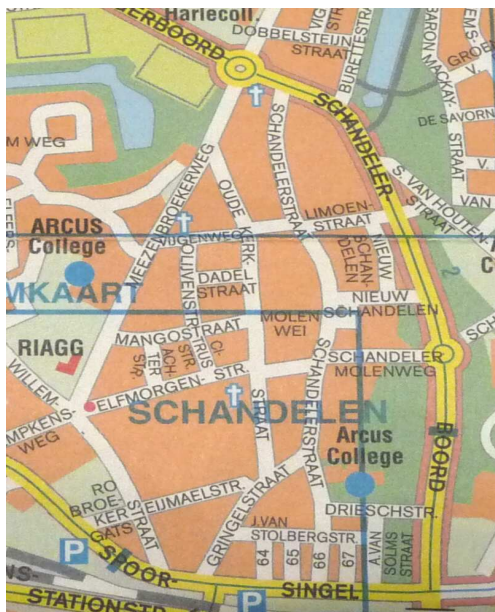
Zoals al eerder gesteld naderen wij de feestdagen. Bij deze willen wij u ook namens het bestuur een zalig Kerstmis en Nieuwjaar wensen of zoals men in het Heerlens zegt "en zielig Krismes en inne gouwe roetsj".

Loes Loffeld
Leo Franck

Steenbakkers in Heerlen

Verwonderd was ik toen ik een aanvraag tot oprichting van een steenbakkerij van Arnold Schunck onder ogen kreeg. De aanvraag dateert van 1891. Ik wist dat de Schuncks in allerlei bedrijven hebben geïnvesteerd zoals in een busonderneming en een kalkbranderij. Maar dat geschiedde later door de zoon van Arnold Schunck, Peter Schunck die als een echte ondernemer kan worden bestempeld. Arnold Schunck was echter van beroep wever en had meer verstand van stoffen. Bij nadere beschouwing ligt juist het beroep van wever ten grondslag aan deze aanvraag.

Het verzoek tot het oprichten van een steenbakkerij is van 29 augustus 1891. Het verzoek heet "Beschrijving eener opgerichten steenbakkerij door J.A. Schunck". Er staat dat de steenbakkerij op een perceel weiland, gelegen te Schandelen, toebehorend aan de aanvrager, zal worden opgericht. Van belang voor de aanvraag is dat er geen gebouwen in de directe omgeving van 200 meter staan. Dit zal wel in verband met de brandveiligheid zijn verlangd. Het verzoek wordt ook van een tekening van de plattegrond voorzien. Het perceel weiland sectie D nr. 1664 is gelegen langs de Caumerbeek ten noorden van de Schandelermolens op de hoek van de toenmalige Vijgenweg nu Limoenstraat. Gezien vanuit de stroom-

Plattegrond huidige situatie

richting van de beek, ligt het op de rechteroever van de beek ter hoogte van de straat Nieuw Schandelen en loopt het huidige Schandelerboord voor een deel langs en voor een deel over het bedoelde perceel.

Op 18 september 1891 werd de vergunning verleend. In de beschikking stellen burgemeester en wethouders: "Aan genoemde Schunck, Johan Arnold de gevraagde vergunning tot oprichting der vermelde steenbakkerij te verlenen, onder gehoudenheid, dat dezelve binnen zes weken in werking moet zijn gesteld." Bij nadere beschouwing blijkt dat het hier niet om een steenfabriek gaat,

want die stel je niet binnen zes weken in werking. Het gaat hier om een oven om de zogenaamde veldbrandsteen te bakken. Zoals de term al zegt werd de steen ter plaatse (in het veld) gebakken (gebrand.). Bij een oven moeten wij ons niet de oven van een steenfabriek voorstellen. Het gaat meestal om een tijdelijk oven.

Van belang bij het bakken van stenen is de grondstof en die is ter plekke zo dicht bij een beek voldoende voor handen. Het productieproces was vrij eenvoudig en bestond in hoofdzaak uit handenarbeid. De klei werd met water tot massa gekneed. Vervolgens werd deze massa in een steenvorm geperst. De nog natte stenen werden eerst aan de lucht gedroogd en gingen dan pas de oven in. De veldoven werd met de gedroogde stenen opgebouwd. De te bakken stenen werden in rijen gestapeld met lagen brandstof daar tussen. De brandstof bestond aanvankelijk uit hout of turf, later werd kolengruis gebruikt. De stapel stenen met de brandstof werd afgedekt met dekstenen en dichtgesmeerd met natte klei. Hier en daar werden openingen gelaten voor stook- en rookgaten. Vervolgens werd de stapel aangestoken en liet men het vuur zes tot tien weken branden. Na deze tijd werd de boel afgebroken en kwamen de gebakken stenen vrij. (bron Van Klei tot Baksteen, uitgave van Koninklijk Verbond van Nederlandse Baksteenfabrikanten (KNB)).

De voorwaarde die bij de aanvraag van de vergunning werd gesteld is dat de oven minimaal twee honderd meter van gebouwen moest afliggen. Aan de overkant van de beek aan Schandelerstraat lagen enkele huizen. Ook al was het vuur afgedekt, toch was er nog een risico. Daarnaast speelde de overlast door rookvorming een rol.

De vraag blijft waarom Arnold Schunck op deze plaats een steenbakkerij oprichtte. De plaats hangt toch samen met zijn beroep. Wij lezen in het door Rijkzucht uitgegeven boek "Dorpsfiguren, ereburgers en notabelen" op bladzijde 67: "Bij de boeren uit de omgeving kocht men de wol, die dan in de Caumerbeek werd gewassen en op de omliggende weiden lag te drogen." Een van die weiden is het hier vermelde perceel weiland sectie D nr. 1644 en zoals wij op de detailkaart kunnen zien grensde dit perceel ook aan de Caumerbeek.

Verder staat in hetzelfde artikel vermeld: "De zaken gingen zo goed, dat de weefkamer niet meer aan de vraag kon voldoen. Men was gedwongen stoffen te kopen bij de industrie in Aken en Mönchen-Gladbach." En vervolgens: "De kleine handweverij Schunck kon niet meer concurreren met de industriële weverijen in Aken, Tilburg en Twente. Schunck ging zich

Vrij van zegel, ingevolge
Koninklijk besluit, van den
4 November 1875 N.º 21.

Beschrijving
eener opgerichtten steenbakkerij door J. A. Schunck.

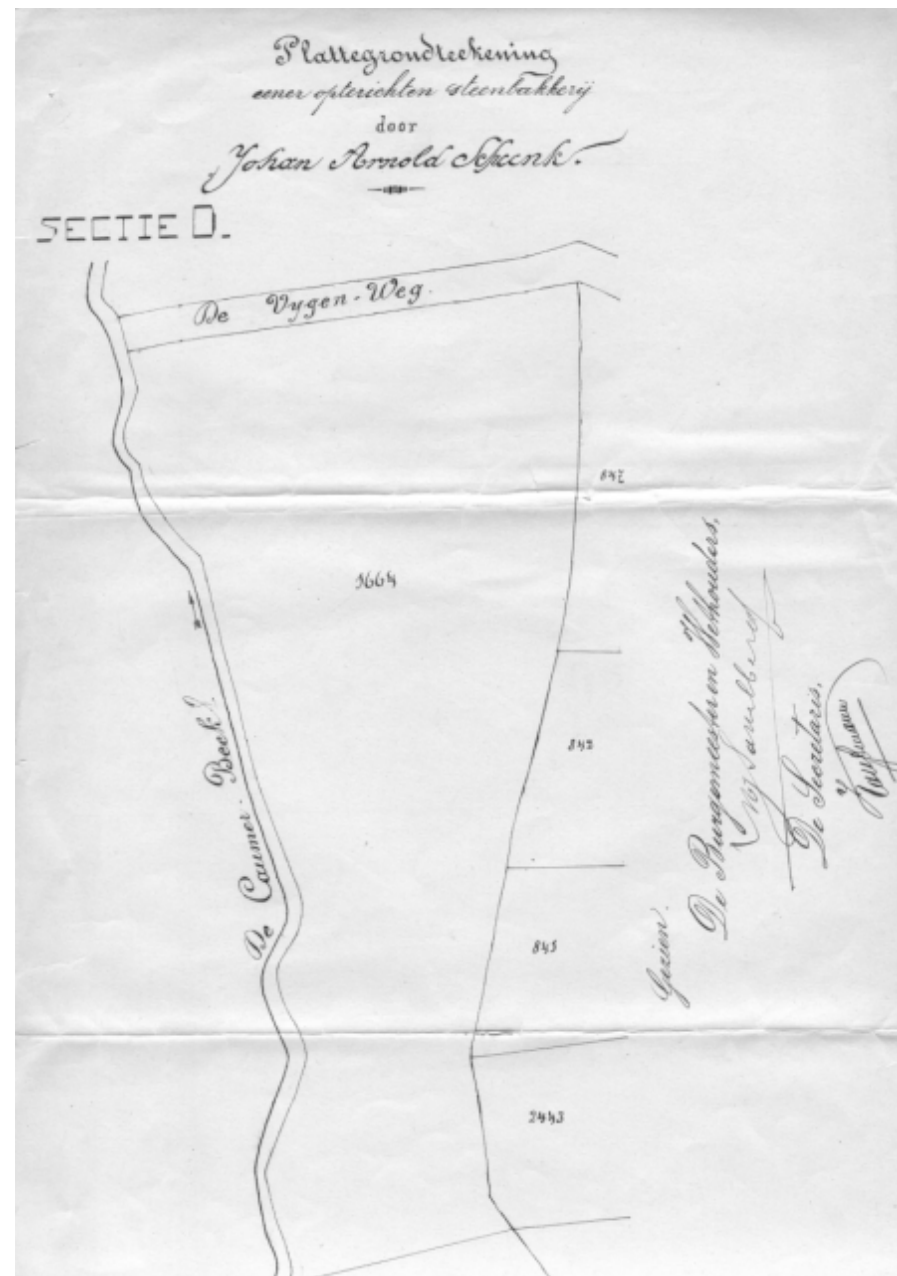
De bedoelde bakkerij wordt opgericht op een per-
ceel weiland, gelegen te Schandelen, behoorende
aan den aanvrager, kadastraal bekend Sectie D.
N.º 1664 der gemeente Heerlen. Dit perceel is
begrensd door: Een hoefden den Vygen-Weg, ander
hoefden den aanvrager, eene zijde de Caumerbeek,
andere zijde den aanvrager, Dassen, Hendrik
Hubert en Keeren. (Johan ^{zegg}) Hendrik
Hubert.

Geene gebouwen, bedoeld bij art. 5 alinea 3 der
wet van den 3 Juni 1875 (Staatsblad N.º 95) zijn
binnen een afstand van 200 ^{meter} gelegen.
Heerlen, den 29 Augustus 1891.

J. A. Schunck

Gexien.
De Burgemeester en Wethouders,
W. J. Samuelberg
De Secretaris,
W. J. van der Meer

Vergunningaanvraag J.A. Schunck 1891

Plattegrondteekening sectie D1664 uit het jaar 1891

daarom helemaal concentreren op confectie.” Nadat Arnold Schunck is gestopt met het weven van stoffen verloor het weiland in Schandelen zijn functie. Het perceel grond kreeg een andere bestemming. Het moest de klei leveren en de plaats zijn waar deze tot stenen werd gebakken, omdat hij aan de Schandelerstraat enkele huizen liet bouwen. Een vorm van geld beleggen of vorming van een pensioenkapitaal was het verwerven van onroerend goed. In dit geval gaat het om de woonhuizen Schandelerstraat 68 t/m 74.

Op de bijgaande foto zien wij eerst de winkel van Schlechtriem en vervolgens 4 huizen die Arnold Schunck liet bouwen. Uit de periode na 1891 kom ik verschillende huurovereenkomsten van deze woningen tegen.

Vooraan de winkel en daarna de huizen

De aanvraag van een steenbakkerij door Arnold Schunck was niet uniek. In de jaarverslagen van de gemeente Heerlen met als mooie titel “Verslag van den Toestand der Gemeente Heerlen” in de periode 1900 tot 1912 staan vaker de vergunninghouders van een steenbakkerij vermeld. In het verslag over het jaar 1912 komen wij op bladzijde 150 en 151 uitzonderlijk veel, namelijk 29 namen tegen. Hieronder zijn een groot aantal particuliere personen, maar ook ondernemers. Particulieren als Alsdorf, Honigmann of Merkelbach. Ondernemers als P. Vijgen tussenpersoon in paardenverzekeringen of het bestuur van het St. Jozefsgesticht. De naam van aannemer J. Ubach mag zeker niet ontbreken. Zelfs de Maatschappij tot Exploitatie van Limburgse Steenkolenmijnen staat vermeld. Gezien het groot aantal vergunningen mag ik aannemen dat het in die tijd nog gebruik was om bakstenen middels een veldbrandoven te produceren. De vervoersmogelijkheden lieten niet toe om bouwmaterialen van ver te halen. Wat ter plekke gemaakt of gevonden/gedolven kon worden had de voorkeur. Zo is het in het mergelland gebruik om met mergelsteen te bouwen. In de Ardennen of de Eifel werd veel met hardsteen gebouwd.

Het gebruik om stenen in veldbrandovens te produceren komen wij ook in de Canon van Limburg en in het boek Geschiedenis van Limburg deel II

van Jos Venner tegen. Jos Venner stelt: “Veel mensen langs de Maas of in Zuid-Limburg hadden de kennis om van vette grond stenen of pannen te vormen en te bakken. Voor landarbeiders was dit een aanvulling op hun inkomen. Als het land was geploegd en ingezaaid, vond men seizoensarbeid in de steenbakkerij. In het najaar als geoogst werd werkte men weer in de landbouw”. Venner heeft het dan vooral over de brikkenbakkers die als grensarbeiders naar Duitsland gingen. In de tweede helft van de negentiende eeuw was er een economische bloei in het Duitse Rijnland, die gepaard ging met verhoogde bouwactiviteiten. Bakstenen werden toen nog niet in fabrieken vervaardigd maar met de hand. De grensarbeid van de brikkebekkers nam af doordat in het begin van de twintigste eeuw steeds meer stenen machinaal in fabrieken werden geproduceerd. Daarnaast nam het gebruik af doordat deze grensarbeiders in de opkomende mijnindustrie steeds meer emplooi vonden.

In het jaarverslag van de gemeente Heerlen van 1912 staat onder een aparte categorie steenfabriek bij de afgegeven vergunningen de fabriek van Beckers-Koten vermeld. Volgens de site van Rijkzheid is de N.V. Beckers-Koten in 1892 opgericht. Deze steenfabriek maakte ook gebruik van de kleiafzettingen langs de Caumerbeek. In 1891 was er dus nog geen steenfabriek. Waarom in 1912 naast de steenfabriek ook nog op de traditionele manier bakstenen werd geproduceerd zal ook met hetzelfde verschijnsel als in het Duitse Rijnland van de negentiende eeuw te maken hebben. De opkomst van de mijnindustrie had in Heerlen een expansieve groei van bouwactiviteit van zowel woningen als ook van gebouwen van de mijnen tot gevolg. De vraag naar bakstenen was groter dan het aanbod van de steenfabriek(en). Dat deze expansie juist in 1912 begon door te zetten wordt dan verklaart met het groot aantal vergunningen van het oprichten van een steenbakkerij.

Leo Franck

Ledenbijeenkomst 16 november

Dinsdag 16 november vond de jaarlijkse ledenbijeenkomst plaats. Dit is een informatiebijeenkomst, waarbij een lezing wordt gehouden of een presentatie over een onderwerp van de regionale geschiedenis. Buiten het informatieve deel is er ook gelegenheid om met elkaar te praten. Een ideale gelegenheid om de vereniging en in het bijzonder zijn leden te leren kennen.

Deze keer ging het over het filmarchief van Rijckheydt. Naast filmbeelden werd er ook een inleiding door Roerlof Braad van Rijckheydt gehouden. Het filmarchief is op zich niet zo een groot archief. Wel werd duidelijk gemaakt hoe belangrijk conservering van de films is. Het celluloid van een film kan tamelijk bros worden als een film onder slechte omstandigheden wordt bewaard. In deze tijd is conservering van filmrollen in feite digitaliseren van deze filmbeelden. Hier stuit Rijckheydt, ondanks zijn naam, op een probleem en dat is geld. Het digitaliseren is een kostbare aangelegenheid, aangezien soms beeld voor beeld moet worden gerepareerd en dan nog moet worden omgezet.

Uit het filmarchief van Rijckheydt werden enkele boeiende films getoond. De oudste beelden zijn uit de tijd van 1919. Daarnaast nog korte films uit de jaren veertig en vijftig. Beelden die bij de aanwezigen veel reacties losmaakten. De reacties van de leden betrof het herkennen van personen en gebouwen. Voor Rijckheydt een bron van informatie.

Twee films waren langer. Een film over de opening van het nieuwe gemeentehuis in 1948 en een film uit 1974. Deze laatste film is in opdracht van de gemeente Heerlen gemaakt als promotie van de stad. In 1974, de tijd na de mijnsluiting had men nog aspiraties om Heerlen als een grote stad voor te stellen zo niet te maken. Opvallend is de bouwactiviteit in die periode.

De filmbeelden uit de periode van de veertiger en vijftiger jaren sluit aan op het beeld dat de meeste aanwezigen nog van het Heerlen uit hun jeugd jaren hebben. In deze zin kan ik stellen dat het een geslaagde ledenbijeenkomst was.

Leo Franck

‘De Tesch’ een vergeten plek in het centrum van Heerlen Deel II

Het onderzoek naar een huis en zijn bewoners

In deel I heb ik de plaats aan de Geleenstraat in Heerlen beschreven waar de Tesch heeft gelegen, nl recht tegenover het huidige Raadhuis. Ik heb er m.i. min of meer aannemelijk in kunnen maken waar de naam ‘de Tesch’ vandaan komt en wat mijn betrokkenheid is bij het hervinden van de naam van deze vergeten historische plek. Verbaasd ben ik als verwoed puzzelaar, dat ik niet eerder aan de woorden ‘hoop’ of ‘stapel’ heb gedacht als verklaring voor het woord ‘tas.’ ‘Optassen’ is nl ophopen en deze verklaring is wel heel toepasselijk in dit verband, als u zich mijn uitleg over de naam tesch, als buidel, tas of zak herinnert. En daar komt nu dus ook ophoping aan de ene kant en uitdieping aan de andere kant bij. Bovendien moet ik nog iets anders rechtzetten: het (zwarte) water lag niet aan de binnenkant van de ophoping, maar natuurlijk aan de buitenkant ervan. De wal met het water er omheen was bedoeld om indringers te verhinderen het toenmalige Heerlen binnen te vallen.

Voor dit heemkundig onderzoek ging ik uit van ‘Iggen Tesch, het huis van de weduwe Ross,’ zo genoemd in het boekje van ds Jongeneel uit 1887. Een gebouw dat iets meer dan 100 jaar geleden in het centrum van Heerlen stond. Omdat onderwerpen, die voor de heemkunde interessant zijn, mensen, gebeurtenissen, plaatsen en zaken zijn die niet meer dan ongeveer een eeuw geleden in de eigen omgeving speelden, begint dit stuk wel héél ver terug in de tijd. Maar het kan niet anders. Via ds Jongeneel en de weduwe Thérèse Ross-Hennen ben ik in de 16e, 17e, 18e, 19e en vroeg 20e eeuw beland. Maar ondanks dat het zich afspeelt in die lang vervlogen tijd hoop ik, dat het onderwerp u toch kan boeien. Het waren tenslotte allemaal Heerlenaren, net als u en ik. En hun drijfveren, angsten en verlangens zullen niet zoveel verschillen met wat de moderne mens bezighoudt.

In deel II laat ik u daarom kennis maken met families die in de loop der tijden in de Tesch hebben gewoond en wat hun handel en wandel is geweest. Ook zal ik de plek waar het huis heeft gestaan nader preciseren. Door grondaankopen in de loop der tijden is het oorspronkelijk stuk land waarop ‘de Tesch’ stond steeds meer uitgebreid. Het gebied strekte zich op het laatst zeker uit vanaf de overkant van de Raadhuisstraat richting centrum, tot en met nummer 22 van de huidige Geleenstraat. De jaartallen zullen u in dit deel om de oren vliegen en af en toe zult u moeite hebben de ene Jasper niet met de andere te verwarren, of de ene

Maria en Geertruid met de andere, maar dat is iets waar (amateur-) genealogen ook geregeld last van hebben. Ik zal ook soms heen en weer springen in het verhaal en enige maten, gewichten en munteenheden onverklaard laten, omdat het anders té ingewikkeld en langdradig wordt.

De Tesch in 1840 in de Geleenstraat

Een goede tip is misschien wel om uw fantasie aan het werk te zetten. Een eindje wandelen doet in zo'n geval wonderen en ik raad u aan om tijdens die wandeling eens langs de plaats te lopen waar zo lang geleden 'de Tesch' heeft gelegen en te dromen hoe het er vroeger uitzag. Natuurlijk geven de bijgevoegde foto's een indruk van het onderwerp van dit verhaal, maar Heerlen lag (heel) vroeger toch in een meer landelijke omgeving. Dat zie je aan de vele akkers en weiden in eigendom, die lang voor de ruil-verkaveling her en der verspreidt over het grondgebied van de gemeente lagen. Denk ook maar aan de Temsweien, het tegenwoordige gebied rond het Temsplein, waar eeuwenlang alleen maar weidegrond en/of boomgaarden waren. Heerlen was rond 1900 een dorp met zo'n 5000 inwoners, men leefde in een agrarische gemeenschap. Van de mijn-industrie die dit hele gebied zo ingrijpend zou veranderen, was nog geen sprake. Jammer genoeg zijn er uit de 19^e eeuw niet veel afbeeldingen van dit deel van de Geleenstraat en moeten we het doen met geschreven teksten en kadastrale tekeningen uit plus minus 1811 t/m 1840. Tot slot: de dikgedrukte jaartallen boven een stuk tekst geven aan in welke tijd een en ander plaatsvond en het getal tussen haakjes staat voor de generatie die op dat moment 'de Tesch' in bezit heeft.

1706

Ik val meteen midden in het verhaal, want de eerste keer dat de Tesch als 'de Tes' in de annalen voorkomt is op 20 mei van het jaar 1706 als Seigneur Jacob Schils (5^e generatie) 'in eerste Egtstoel met Maria Cuijpers' het huis (de Tes) met 'hoff en weiten daer aen gelegen' via een onderhandse akte overdraagt aan zijn zoon Jasper Schils voor de prijs van 500 gulden 'ligt mastrichter coûrs' met een koe en twee tonnen bier in de

koop inbegrepen. Over de 'leicop' (drinkgeld bij de overdracht) hebben ze zich 'ondereen verstaan.'

De huizen waren in die tijd nog niet genummerd, maar werd de locatie aangeduid door de vier aangrenzende percelen te benoemen, de zgn reijgenoten (naastgelegen erven). In dit geval lag aan de voorkant van het huis de Geleenstraat, aan de lange zijde van het perceel de tems, een voorhoft de vloedgraaf en aan de linkerkant vanaf de straat woonde buurman Leend (Leonard) Cloot.

Na bestudering van de genealogische gegevens van de familie Schils, kom ik tot de ontdekking dat zoon Jasper eigenlijk Caspar heet en op de datum van de overdracht in 1706 pas elf jaar oud is. Als zijn geboortedatum tenminste klopt. Ik controleer en kijk opnieuw, maar het is toch echt waar! Het verschil tussen Caspar of Jasper kan het gebruik van Jasper als roepnaam zijn. Maar of kinderen op die jonge leeftijd al eigen bezit hadden als de ouders nog leefden? Het is mogelijk dat Jacob Schils bij leven zijn bezittingen al over zijn kinderen verdeelde, ook omdat er in de akte van andere grondstukken sprake is, bovendien lijkt de handtekening van Jasper onder het stuk wel héél kinderlijk en bibberig. Ook broer Frederick tekent, maar hij is dan bijna 18 jaar, zijn handschrift is dan ook heel wat beter leesbaar.

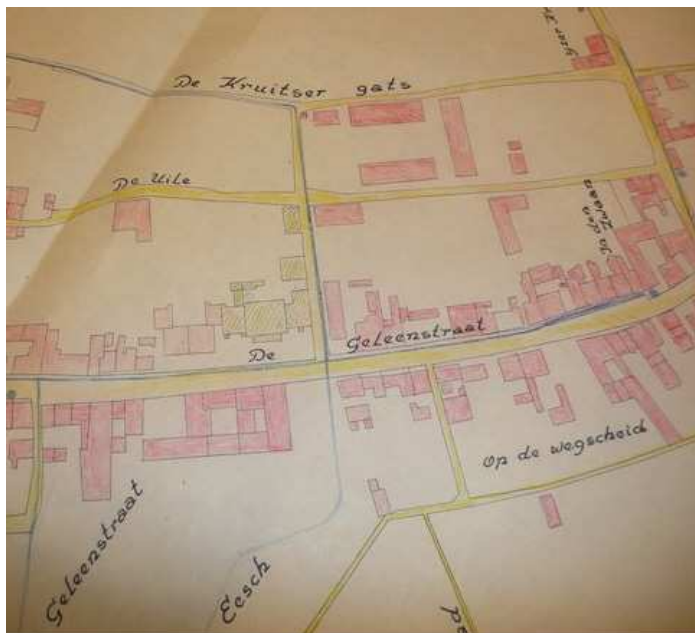
Familie Schils 1560

Maar om te beginnen zal ik de familie Schils - vanaf de 16^e eeuw wonend aan de Geleenstraat in Heerlen – aan u voorstellen. Deze familie Schils was een bekende en uitgebreide familie. Een familie die van oudsher behoorde tot de bovenlaag van de Heerlense bevolking. Men had bezittingen en gegoede relaties. Een Jasper Schils, mogelijk de grootvader van bovenstaande Jasper, maakt in 1692 als gedeputeerde of

Op gen Trepkes, voormalig De Zwaan

commissaris deel uit van de hoofdbank van Heerlen. Hij werkt samen met dragers van bekende namen als Heldevier, Tily, Peter Schoen en Willem Lampo. In deze familie is er in de loop der tijd sprake van een burgemeester, een griffier en procureurs bij de Schepenbank. Vele families uit de omgeving zijn door huwelijk aan hen verwant, zoals de families Bloem(en) of Blom, rentmeester van de heer van Schaesberg en Cuppers,

De Tesch en de Zwaan lagen niet ver van elkaar

Meens van de Geleenhof, aan de pachters van het Kunderhuis in Voerendaal en kopen en verkopen ze onroerende goederen van en aan de Heerlense elite van die tijd. Ook het feit dat er priesters in de familie voorkomen, duidt op welstand. Het 'gewone volk' leerde zelfs niet te lezen en te schrijven, laat staan dat men een vervolgopleiding kon bekostigen.

De eerst bekende Schils is Claes Scheijlens (1^e generatie) van hem weten we niet veel. W. Lindelauf schrijft in het 'Land van Herle'⁸ dat in 1560 - 1561 een Claessen Scheijlens genoemd wordt als pachter voor het 'weggelt van Heerle.' Een tolgaarder dus. Ook van 1571 t/m 1574 vervult hij deze functie. Hij woonde zoals gezegd 'op die Weghscheijt,' rechts aan het einde van de Geleenstraat, bij de kruising Geleenstraat /Valkenburgerweg / Kruisstraat / Geerstraat.

van huis en hof 'de Spijker' in Welten. Ook de familie Harst (Haarst of Haerst) pachter van de Overste hof in Schaesberg is aangetrouwd. Bekende namen als: van den Hoof, Douven, Merkelbagh, Eymael en Dautzenberg, treden op als doopgetuigen. Verder zijn ze verwant aan pachter Wenerius

1603

Claes Scheijlens heeft zeker één zoon: Jasper Scheijls. Een Jasper wordt vanaf 1603 t/m 1609 ook genoemd als pachter van de tol aan de Weghscheijt. Het kán zijn zoon zijn, maar in ieder geval een familielid. De naam Scheijlens is hier al veranderd in Scheijls of zelfs Scels en Schels, om in de volgende generatie tot Schils afgekort te worden. Het is bekend dat in oude tijden de naam vaak niet hetzelfde bleef en ook niet consequent geschreven werd. Er was soms sprake van naamsverandering omdat men meestal zelf niet schrijven kon en hiervoor aangewezen was op wat de geestelijkheid bij doop, trouw /of begravenis in de boeken noteerde. Ook was van invloed hoe men de naam uitsprak in het plaatselijke dialect. Was men 'gezegend' met een in het oog springende eigenschap of uiterlijk kenmerk, dan werd deze 'afwijking' van het normale vaak de eigennaam voor de persoon zelf en voor zijn nakomelingen.

De Jasper Scheijls die voor dit verhaal van belang is, trouwt met Maria Moenen. Wanneer precies weten we niet. Jasper en Maria krijgen vijf kinderen, waaronder Nicolaas Schils. Nicolaas is gehuwd met Maria Clinghen, dochter van Nicolaas Clinghen of Clenghen, op zijn beurt ook pachter van de tol aan de Weghscheijt. Het echtpaar Schils – Clinghen krijgt vier kinderen. Van Nicolaas Schils is bekend dat ook hij in de Arend aan de Weghscheijt woonde. Op oudere leeftijd huisde hij aan de andere kant van de weg in de Zwaan en zijn weduwe woonde daar later nog steeds. Een van zijn kinderen is opnieuw een Jasper.

1631

Zoon Jasper (4^e generatie) is gedoopt op 4 augustus 1631 en mogelijk een van de gedeputeerden bij de Hoofdbank van Heerlen. Het is ook mogelijk dat dit de eerste bewoner van 'de Tesch' is want verderop wordt dit huis een 'erfelijk huis' genoemd en bovendien vind ik nergens dat ook hij aan de Wegscheid woonde. Op 24 februari 1658 trouwt hij met Geertruit Bloem uit Schaesberg, die hem zeven kinderen schenkt, waaronder de eerder genoemde Jacob, schenker van de Tes aan zijn zoon Jasper van elf.

1658

Deze Jacob Schils (5^e generatie) met de aanspreektitel 'seigneur' getooid, is van 17 december 1658. Op 21 september 1681 stapt hij in de 'Echtstoel' met Maria Cuppers uit Welten, ook wel Cuijpers geschreven. Maria baart vijf kinderen: vier jongens en een meisje. Achtereenvolgens Jacobus, Nicolaus, Fredericus, Margaretha en Caspar ofwel Jasper, zoals hij meestal in de akten wordt genoemd

1695

Jasper (6^e generatie) wordt gedoopt op 2 maart 1695. Hij is de jongen die in 1706 op 11-jarige leeftijd in het bezit van de 'Tes' komt en hier begint voor ons de historie van dit huis met de eromheen liggende grond. Hoe het huis eruit zag weten we niet en ook niet wanneer het gebouwd werd, wel dat er een brouwerij in het huis of op het grondstuk van 'de Tesch' gevestigd was. Het erf was niet zo groot als in de 19^e eeuw, want in de loop der tijd is er nog grond aan de bezitting toegevoegd.

1724

Op 19 februari 1724, komen de kinderen van Jacob Schils kort voor zijn dood bijeen, om door de notaris een akte te laten opmaken⁹ waarin zij op speciaal verzoek van hun vader en uit: 'onderlinge confideratiën en motiven daartoe gecomoveert, hun saemenderhand te hebben verstaen ende geconditioneert in veûgen ende manieren hiervolgende te weete: dat

bedenckelyke Exceptien, ende rechts-
-beneficien, met consens in de realis-
-tie, renovatie ende registratie deses
voor rechtens competent, daertoe allen
staenderen deses onwederroepel cons
sijende in oironde en actum
Herte in de Tesch op dagh en dato
als boven
Jacob Schils
Nicolaes Schils
Hendrick Merckelbagh
Jasper Schils
Hendrick Pelt als getuige
Dionysius Schils testis mijns.

Akte 19 februari 1724

hunnen broeder resp. ende swaeger Jasper Schils in hoûwelijk met Gertruijd Harst sal blijven wonen en de goederen van de Tesch met 'ap-en dependentie¹⁰ profijteeren tot den naestcomenden St. Remigii (1 oktober) in het jaer waarin hunnen vaeder sal komen te overlijden, sonder ietwat daarvan aen sijne onderges.[chreven] broer resp[e]c[tievelijk] ende

swaeger te moeten geven ofte te goed doen, ende dat hij een jaer naer den eventuelen naestcomenden St. Remigii sal blijven wonen.' Uit deze akte blijkt nu dat Jasper op dat moment al met zijn gezin in de Tesch woont. Afgesproken wordt dat bij de deling na de dood van hun vader, het huis met de coolhofweide en het brouwgetuig (brouwerij) voor de prijs van driehonderd pattacons naar Jasper gaat, zonder korting op de grondlasten, schattingen en de pachten die op de bezitting drukken. De akte is ondertekend door Jasper Schils als toekomstige erfgenaam, door zijn broers Jacob (ged.1682), Nicolaes (ged.1685) en door Hindriick Merckelbagh, echtgenoot en wettig vertegenwoordiger van Jacobs' dochter Margaretha (ged. 1691). Hendrick Pelt tekent als getuige en heeroom Dionysius Schils, pastoor in Bingelrade als testis, wat ook getuige betekent.

Nu lijkt het er even op dat ik de hier gehanteerde genealogie van de familie Schils uit de archieven van Rijkheyt niet kan vertrouwen. Jasper Schils, van 4 augustus 1631, getrouwd met Geertruijd Bloem, heeft zeven kinderen, waarvan de oudste, onze Jacob is geboren op 17 december 1658 en dan heeft hij een zus uit'?? Ik raak even de draad kwijt! Nee, het klopt wél! Hier doet zich een bekend verschijnsel voor waar ik u al eerder voor waarschuwde! Iedere amateurgenealoog zal het herkennen: door alle Jacobsen, Jaspers, Dionysiussen en Nicolazen, uit de verschillende generaties ben ik even het overzicht kwijtgeraakt! De zoons van dit echtpaar worden met name genoemd en achter hun naam staat een nummer waarbij verwezen wordt naar een eigen plaats verderop in de stamboom. Onder dit nummer staat met wie die persoon getrouwd is en de naam en geboortedatum van hun kinderen. Bij de dochters is dat anders. Zij trouwen met iemand buiten de familie. De naam van hun echtgenoot staat achter hun voornaam mét de namen van de eventuele kinderen uit dit huwelijk.

Vervolg 1724

Aantoonbaar fout in de stamboom is de sterfdatum van vader Jacob Schils (5) uit 1658. Hij overlijdt niet op 2 oktober 1728, zoals in de stamboom staat vermeld, maar ergens tussen 19 februari 1724 (de datum van de eerste akte) en 3 mei van datzelfde jaar. Op die 3^e mei maakt notaris Vaels namelijk een definitieve akte op. Hierin specificeren de 'ondergeschreven gesaementlijke kinderen ende erfgenamen van wijlen Jacob Schils treedende tot lootinghe van hujs hoff coolhoff en weijde ingevolge de conventie tusschen hun op de neegenthiende februari laestleden ingegaan,'¹¹ de condities waaronder en de manier waarop de erfenis tussen hun broer Jasper en de henzelf geregeld zal worden. Hun vader is dus kort tevoren in datzelfde jaar overleden.

Zijn de tegenwoordige aktes voor een leek al moeilijk te begrijpen, het vakjargon uit die tijd vraagt al helemaal veel van de lezer, om maar te zwijgen van de betekenis van woorden die allang uit onze taal verdwenen zijn. Na bestudering blijkt uit de akte, dat Jasper aan zijn broers en enige zuster negenhonderd gulden moet uitkeren. Dit bedrag dient hij over 19 maanden, gerekend vanaf de datum van de akte, te betalen. Hij wordt eigenaar van het 'brouwgetuijge, met d'ondertijntrechter, ruergaffelen ende stookgaffelen.'¹² van de brouwerij. Mogelijk als een soort belasting is hij de Domeijnen¹³ ook nog zeventien en een halve 'cop tarwe ende eenen 'capuijn,' dwz een gesneden haan, verschuldigd. Behalve de betrokken erfgenamen ondertekent notaris Vaals met Johannes Peter Stevens als getuige. Pastoor Dionysius Schils uit Bingelrade is ondanks zijn 84 jaar opnieuw testis.

1729

De hele erfenis is afgewerkt als de gebroeders Schils en zwager Hendrik Merckelbagh vijf jaar later, op 3 mei 1729, op dezelfde akte laten noteren dat zij ten volle voldaan en betaald zeggen te zijn.

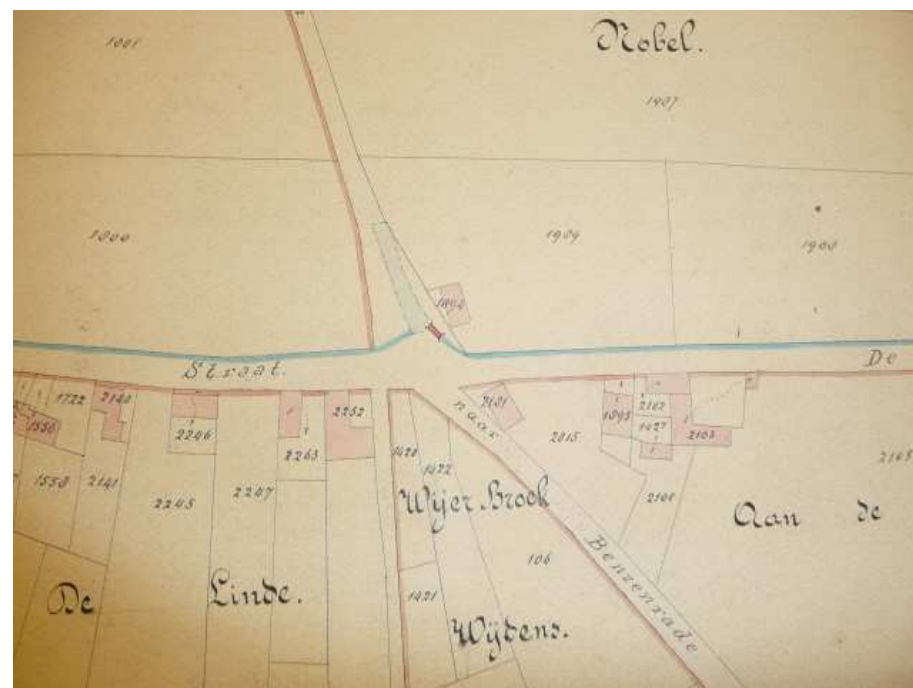
1742

Jarenlang horen we niets van de Tesch en zijn bewoners. Pas op 12 november 1742 vind ik een uittreksel uit het Gigtregister van de Vrijheid en Hoofdbanke van Heerle.'¹⁴ Hierin verklaart Jasper Schils (6) in 'houwelijck met de eersaame Gertruijd Haerst,' en ter plaatse aanwezig in gezelschap van zijn broer Nicolaas, aan vice-schout Vignon, de schepen Hermannis Croon en de secretaris van de schepenenbank C. Lamberts, dat zij volgens een acte van obligatie van 28 oktober 1719 - een som van honderd Rijndaalders schuldig zijn aan Joh. Will. Heldevier, advocaat en landvoogd. Jasper verklaart op die datum deze lening over te nemen. Bij de schuld genoemd in deze obligatie, komen nog vijftig Rijndaalders, een bedrag dat hij op 11 april 1741¹⁵ al leende en nog niet restitueerde en een som van vijftig daalders contant, die hij ook nog moet terugbetalen. Door optelling hiervan wordt zijn totale schuld vastgesteld op tweehonderd Rijksdaalders ofwel 800 guldens oblants maestrichter cours.

De comparant Jasper Schils belooft jaarlijks de interest eens per drie maanden 'promptelijck' te zullen betalen. De eerste betalingstermijn zal een jaar later op 28 oktober 1743 aflopen. Als borgstelling geeft hij zijn 'erftelijck huijs, hoff, stallinge en schuere genaemt de Tesj, gestaen ende gelegen binnen den dorpe van Heerle, aen maete hondert vijftig cleene roeden, reijgt (grenst) met eene lange sijde de Geleenstraet, de andere de Tempts en Peter Cloot, het andere Paulus Crousen,' in onderpand. Door deze akte weten we hoe groot het grondstuk van de Tesch in die tijd is nl

honderdvijftig cleene roeden en wie zijn naaste burens zijn: nl Peter Cloot aan de oostkant richting stad en Paulus Crousen ten westen van de Tesch, richting Voerendaal. De beschrijving van 'de Tesch' als erfelijk huis doet vermoeden dat het huis hier al veel langer dan vanaf 1706 staat.

Belangrijk is de vraag waarom hij deze bedragen leent? Dat hij moeite had om het geld terug te betalen, blijkt uit het feit dat hij telkens een bedrag leent en toch weer opnieuw voor geld komt aankloppen. Uiteindelijk moet hij zelfs meerdere bezittingen in onderpand geven, behalve de Tesch ook nog twee stukken akkerland in het 'Heyservelt, genaemt het Weijerbroek,'

De Weijerbroek was waarschijnlijk groter dan op deze kaart

gelegen tussen de huidige Benzenraderweg en de Oude Lindestraat. Eén stuk van 232 en een van 100 cleene roeden. Hijzelf is persoonlijk aansprakelijk met zijn huidige bezittingen en alles wat hij mogelijk nog in de toekomst zal verwerven. Ook zijn vrouw en erfgenamen blijven mede aansprakelijk tot de schuld van hun echtgenoot en vader aan de heer Heldevier is voldaan. 22 Jaar later, op 4 december 1764, maakt C. Swildens, als vertegenwoordiger van mevrouw de Douairière van wijlen

landvoogd Heldevier, een aantekening in de marge van deze akte, dat hem op deze datum een bedrag van 100 Rijndaalders ter hand gesteld is door de beide schoonzoons van wijlen Jasper Schils: Weren Meens en Henri Schepers. Hierdoor krijgt Henri Schepers als echtgenoot van zijn vrouw Maria Schils de twee stukken akkerland (terug) in bezit, de andere bezittingen blijven aan de obligatie verbonden totdat het resterende bedrag van 100 Rijndaalders is betaald, dus ook de Tesch blijft met hypotheek bezwaard, zoals nog uit een volgend document zal blijken. Maar zover is het dus nog niet in dit verhaal!

1721

Ruim twintig jaar vóór die tijd trouwt Jasper (6) als 26-jarige op 27 september met Geertruijt Harst, dochter van Joannes Harst (Haerst, Haarst) en Petronella Quaedvlieg, pachters van de Overste hof in Strijthagen. Het echtpaar Schils - Harst krijgt samen 11 kinderen. Vier kinderen overlijden al op jonge leeftijd. De oudste dochter Maria Gertrudis trouwt met Henri Schepers uit Voerendaal, zij erven, na betaling van een deel van de schuld van (schoon)vader Jasper, de twee akkers in de Weijerbroek. De tweede dochter trouwt met Werenius Meentz van de Geleenhof. Er blijven nog een Jacob en een Jacobus over. De jongste - ged. 20 sept. 1730 – woont tot zijn grote tevredenheid samen met zijn twee ongehuwde zusters in het ouderlijk huis aan de Geleenstraat, zoals uit zijn testament blijkt. De oudste van deze zoons - gedoopt 1 september 1727 - is priester, oa in de St. Pancratiuskerk in Heerlen. Zus Gertrude trouwt met Henricus Eymael en de jongste, Maria Ida gedoopt op 10 oktober 1740, trouwt op 11 mei 1766 met Joannes Wilhelmus Starmans. Blijven over Anna Maria en haar zuster Joanna Margaretha Schils.

1725

Anna Maria Schils (7a) - geb. tussen 1725 en 1727- het derde meisje op rij, blijft ongehuwd. Na de dood van haar vader op 25 februari 1749 en het overlijden van haar moeder Gertrude, die haar man ruim dertien jaar overleeft op de eerste oktober 1762, blijft zij in de Tesch wonen samen met zus Joanna Margaretha en broer Jacobus. Als onderdeel van de erfenis van haar ouders verwerft Anna Maria samen met haar jongere, dan nog ongetrouwde zuster Joanna Margaretha -Jenne Margrieta (7b) genoemd en gedoopt op 15 februari 1736 - een zevende deel van de bezittingen. Lot 1 en 2 is van hen samen en de Tesch is een onderdeel van de geërfde goederen.¹⁸

1762

Het officiële papier van 1 december 1762,¹⁹ opgesteld door landmeter Rhoen twee maanden na het overlijden van moeder Gertrude Harst op de

eerste oktober van dat jaar, beschrijft de geërfde bezittingen van het tweetal, waaronder de Tesch met alle aangehorigheden. Hieronder vallen de hof, de coolhof (groentetuin) het weilje naast het huis, de stallingen, schuren en tenslotte het brouwgetuig met alles wat daarbij hoort: de bierbrouwerij. Het huis is 1667 gulden en 11 stuivers waard, maar het is nog steeds belast met 400 gulden schuld aan landvoogd Heldevier. Het eigendom blijkt dus nog steeds met een hypotheek bezwaard. Na de jaarlijkse pacht van twee vaten en twee cop tarwe, verder iets dat onleesbaar is, plus de capuijn aan de Domeinen, blijft er een waarde van 1116 gulden en zes stuivers over. Elke zus heeft recht op de helft hiervan, maar ze kiezen ervoor het kapitaal intact te laten. Apart wordt nog het weilje 'over de tems' genoemd, - het stuk grond links van de tems, richting Honigmannstraat - waarvoor een vat rogge verschuldigd is aan de 'Geestelijckheid,' naar ik aanneem, de Heerlense St. Pancratiusparochie. Het is grappig dat de 'gesworen' landmeter H. Rhoen om de positie van het perceel aan te geven, gebruik maakt van de vier windstreken: 'ter sonnenopganck Peter Clood (het oosten, richting stad), middag de straat (het zuiden, richting Temsweiden), ondergang Berbera Slechtriem (het westen, richting Voerendaal) en noord de tems.'

1756

Het is interessant om een inkijkje krijgen in de publieke gewoontes van die dagen. Nog voor de dood van moeder Gertrude Schils - Harst is er een oproep tot een openbare aanbesteding van secretaris J L Lamberts van de Schepenbank Heerle.²⁰ Hierin vraagt hij geïnteresseerde aannemers te reageren

op deze oproep tot het leggen van twee plaveien (bestrating en) in het centrum van Heerlen: een tegen de Kerkhofsbrug en een aan de Tesch.

De plaveien bij de Tesch

Waarom juist aan de Tesch heb ik mij afgevraagd? Mogelijk houdt dit verband met de loop van de vloedgraaf, die hier komend vanaf de tegenwoordige Raadhuisstraat, dwars over de Geleenstraat loopt en waarover- volgens de aanbevelingen gedaan in “de Schouw” van augustus 1755 - een bruggetje moet komen. Op de 12^e juni 1756, 's morgens om klokke tien, moet deze publicatie op de deuren van de kerk van Heerlen en Voerendaal gehangen worden met de mededeling, dat men de voorwaarden en het bestek voor deze aanbesteding vier dagen lang ten huize van de secretaris kan inzien. De secretaris waarschuwt al van tevoren: het werk zal aan de goedkoopste aannemer uitbesteed worden. Wie het werk heeft mogen uitvoeren heb ik niet kunnen vinden.

1762

De twee eerder genoemde gezusters Anna Maria en Johanna Margaretha (Jenne M) wonen gezellig samen met broer Jacob in de Tesch aan de Geleenstraat, zoals je in het hierna volgend testament van Jacob kunt lezen en nemen deel aan het sociale leven in het dorp, als er opeens een donkere wolk aan de horizon opdoemt.

Zus Jenne Margrieta heeft in 1762 een vriend, bezoekt met haar geliefde de plaatselijke horecagelegenheden en ontvangt hem ook in haar ouderlijk huis. Deze verkering blijft niet zonder gevolgen, zo blijkt uit de onderstaande akte, want Jenne Margaretha Schils wordt op 18 april 1763 aangetroffen op de Rol van de Hoofdbanck Heerle.²¹ Zij is bevallen van een onwettige zoon Herman genaamd, geboren ergens eind 1762 of begin 1763. De juiste datum weten we niet want hij staat niet vermeld in de doopregisters van de St Pancratiuskerk en ook niet in de protestantse registers. Mogelijk heeft heeroom Dionysius, pastoor van Bingelrade, zijn onwettig achterneefje gedoopt? Wat de impact van een onwettig kind in die tijd is, weet ik niet, maar wel dat de ongehuwde moeder voor de weg naar het gerecht heeft gekozen omdat zij op deze manier haar ontrouwe minnaar en vader van haar zoon wil dwingen, het kind te erkennen. Zij eist verder dat hij meebetaalt aan de kosten van zijn levensonderhoud.

In het verslag van de zitting staat dat de gedoodverfde verleider, D'aulnis genaamd, ‘via absurde en choquante expressiens,’ alle aantijgingen van zijn aanklaagster ontkent, terwijl ‘aen deese edele justitie’ en verder aan het hele dorp bekend is, hoe de dagelijkse en zeer familiäre omgang was waarop de beschuldigde met de gedupeerde omging. En dat niet alleen in haar ouderlijk huis, maar ook in de bier- en wijnherbergen en andere ‘occasiens’ (zaken), overdag en op verscheidene avondstonden. En als de aangeklaagde aan redelijkheid een plaatsje wil geven, zo is de verzuchting van de secretaris in het verslag, dan zal D'aulnis zelf toch ook overtuigd

moeten zijn van de vele ‘sollicitaties’ die hij bij haar gedaan heeft om tot zijn ‘oogmerk’ te geraken.’ Uiteindelijk heeft hij van haar zwakheid geprofiteerd

Uiterst links een deel van De Tesch later café Hanssen

en haar in die zo ongelukkige uren getroffen en tot leed en ‘ruïne’ gebracht. In barensood heeft zij de vroedvrouw op de aan haar ‘legaal’ gestelde vraag [naar het vaderschap] bij wijze van eed geantwoord, dat voor God en voor haar gemoed, niet anders dan die naam te kunnen noemen van diegene die zij voor de vader van haar ongelukkige kind

houdt. Maar hoe zeer toevallig het ook is dat het kind op zijn vader lijkt en hoe waar en waarachtig het erop lijkt dat de gedaagde de vader is, het is evenzeer waar dat de evidente bewijzen moeilijk gevonden kunnen worden, schrijft de secretaris van de Hoofdbank in dit pré DNA-tijdperk. De klaagster biedt aan de waarheid van haar verklaring nogmaals met een plechtige eed te bekrachtigen. Zij vertrouwt erop dat de aangeklaagde wat dit betreft niet in zijn visie bevestigd zal worden, maar dat er geloof gehecht zal worden aan háár verhaal en dat hij de eis tot deelneming in de kosten zal accepteren. Hoe deze zaak is afgelopen vermeldt het document niet, wel draagt het kind de naam van zijn vermoedelijke vader: D'aulnis, zo blijkt later uit twee testamenten: een van zijn moeder en een van zijn tante Anna Maria. Dus is het mogelijk dat de beoogde vader ofwel gedwongen werd of op een andere manier tot inkeer gekomen is en toch financieel aan het onderhoud van het kind heeft bijgedragen. Anna Maria en Jenne Margrieta zetten hun leven hierna voort in huize de Tesch aan de Geleenstraat in Heerlen, samen met de onwettige Herman en met hun broer Jacob.

1770

Een voorbeeld van de warme band die er tussen de familieleden bestaat, treffen we aan als inwonend broer Jacob op 6 juni 1770 besluit om zijn wereldse goederen al bij leven (donatie inter vivos) aan beide zijn zusters te vermaken.²²

In de stamboom wordt deze Jacob sacellanus genoemd, wat kapelaan betekent. Maar deze religieuze status waag ik te betwijfelen. Als hij inderdaad geestelijke was zou dit zeker in zijn testament vermeld zijn. Dat is nu niet het geval. Door de notaris wordt hij een 'eersaam meerderjarig jongman' genoemd. De priester is m.i. de eerder genoemde Jacob, gedoopt op de eerste september 1727, maar déze Jacob is gedoopt als Jacobus op 20 september 1730.

Jacobus verklaart op die 6e juni 1770 ten huize van de Tesch, de erfenis te schenken vanuit een 'bijsondere liefde en geneegenheid' en tot remuneratie (als beloning) voor de aan hem bethoonde en gedaane liefde en oppassing so in gesonde als sieke daegen.' Hij gunt zijn twee zusters de donatie inter vivos en 'als met de warme hand te geeven alle sijne so gereide als ongereide goederen (roerende en onroerende goederen), mobiliën en effecten.' Na zijn dood mogen ze ermee doen wat ze willen, alleen stelt hij nog enkele voorwaarden.

De twee donatarissen (erfgenamen) worden verplicht om hun zuster Ida Schils, getrouwd met Jan Willem Starmans een ducaat, (10 gulden) te geven. Vanwege zijn peetoomschap een zelfde bedrag voor zowel Jacobus Eijmael, zoon van wijlen zus Gertruijd Schils en Hendricus Eijmael als aan Marie Engel Schepers, dochter van Henricus Schepers en Maria Gertruijd Schils. Een verdere voorwaarde is dat zijn beide zusters hem levenslang moeten onderhouden en voorzien van alles wat hij nodig heeft, zowel in gezondheid als in ziekte. Hij vraagt om hem na zijn dood eerlijk en 'staatslijk' alhier in de kerk in hun oudersgraf ter aarde te laten 'besteeden,' vooraf gegaan door een behoorlijke kerkdienst. Ik denk dat hij met staatslijk bedoelt dat zijn zusters ervoor moeten zorgen dat hij volgens zijn stand begraven zal worden. Als getuigen voor dit testament zijn Reinier Birgelen en Hendrick Abraham Pijpers gevraagd, allebei naburen van de erflater. Lang hebben de zusters niet op de erfenis hoeven te wachten, want broer Jacobus overlijdt al heel kort daarna op 22 juni 1770.

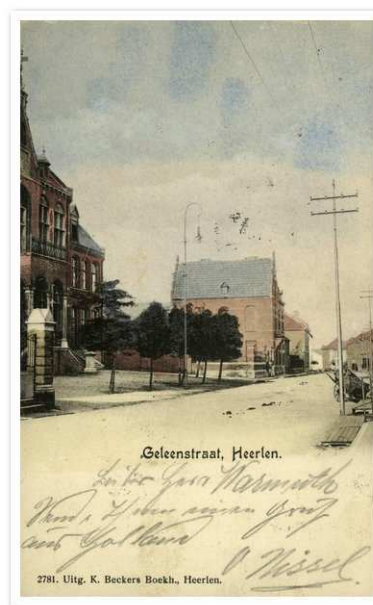
1772

Uit het volgend document blijkt dat Jenne Margrieta trouwplannen heeft met Theodoris Henricus Starmans, zoon van Willem Starmans en Ida Ross en de schoonbroer van haar zuster Ida Starmans-Schils. Jenne, gedoopt 15 februari 1736, trouwt met Theodor op 12 november 1772. Voorafgaand aan dit huwelijk schenkt zij op de zevende november van datzelfde jaar - inter vivos - een bedrag van 300 gulden aan haar natuurlijke zoon Herman D'aulnis.²³

In de akte wordt de lichamelijke en geestelijke gezondheidstoestand van de geefster door Notaris LG Pelt beschreven. Hij tekent op dat de meerderjarige Joanna Margaretha Schils: 'gesond naar lichaam gaande en staande, haare vijf sinnen ende verstant over al wél magtig ende gebrukende' is. In de akte wordt het schenken van deze gift haar laatste 'vrijen en onbedwongen wille' genoemd, die zij 'onwederroepelijk' geeft aan haar zoon en namens deze neemt haar aanstaande man Theodor Starmans het bedrag dankbaar in ontvangst.

1787

Theodor Starmans wordt dus mede-eigenaar van de Tesch. Hij breidt de bezittingen aan de Geleenstraat nog uit door oa in 1787 voor 1246 gulden, 6 stuivers en 1 oort, een weide aan de overkant van de straat - 223 roeden groot - te kopen van de erfgenamen van de heer Landman, voormalig

Het stuk land dat Th. Starmans koopt van de erven Landman

griffier bij de hoofdbank. Tijdens de publieke verkoop zijn Theodor Starmans en zijn vrouw Jenne Margrieta, volgens de verkoopakte de meest biedende partij.²⁴ Op 25 april ontvangt Th. Starmans voor de betaling hiervan een kwitantie van JH Schulze en C. Swildens.²⁵ Deze wei ligt dáár waar tegenwoordig het Raadhuis van de gemeente Heerlen staat. Dit blijkt uit de aantekeningen van J P Mertens op de bijlage van de Caarte Figuratief van 2 oktober 1787. Het gaat om perceel no 7, dat is de - dan net aangekochte - weide aan de overkant van de Geleenstraat. Als reygenoten worden aan een lange seijde Peter Joseph Herfst en de erfgenamen Landman genoemd, de andere kant de tems (Raadhuisstraat), een hoofd het nieuwe straetje (Raadhuisplein zijde), het andere de gemeene Landstraat (Geleenstraat). Theodor Starmans overlijdt op 13 december 1792. Hij laat zijn vrouw en twee kinderen na.

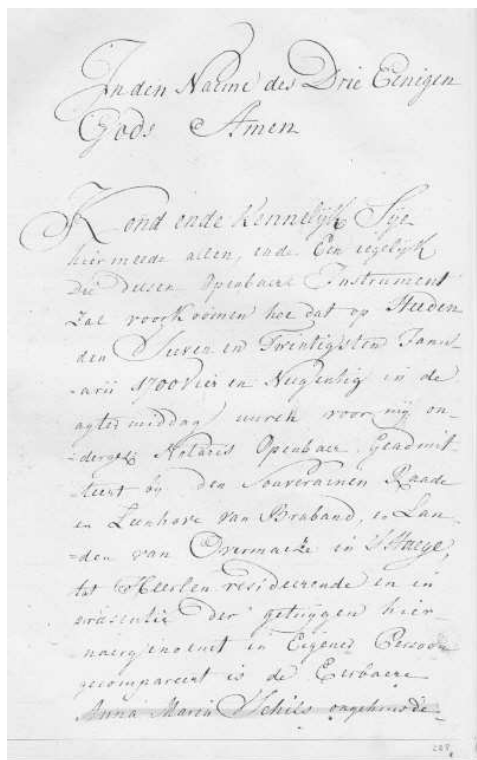
1794 Laatste erfgenaam Schils

Een ongetrouwde 'dogter,' houdt de volledige zeggenschap over haar bezittingen. Dat blijkt als Anna Maria Schils, lang samenwonend met zus

Jenne Margrieta en haar man Theodor Starmans en hun kinderen, haar einde voelt naderen.

In haar uitgebreide testament van 27 januari 1794, dat zij laat opmaken in de 'agter middag uren,' geeft zij blijk van een grote godsvrucht.²⁶

Haar laatste wil begint met de aanhef: 'In den naeme des Drie Eenigen Gods Amen.' De 'eersaeme Dogter' die op dat moment "siekelijk te bedde leggende, edog haer verstand, en vijf sinnen overal magtig en gebrukende' is, overdenkt de broosheid en de zwakheid van het menselijk lichaam en dat er niets méér zeker is dan de dood en niets meer onzeker dan de tijd waarop dit zal gebeuren. Ze wil niet van deze wereld scheiden voordat ze een beschikking getroffen heeft over de goederen, haar door God geschenken. Zij beveelt eerst haar onsterfelijk ziel, wanneer die van haar sterfelijke lichaam gescheiden zal worden, in de barmhartige handen van God Almachtig, haar Schepper en Zaligmaker aan. De begrafenis dient na haar 'aflijvigheijd' vooraf te gaan door een behoorlijke kerkdienst volgens haar stand en conditie. Na de beschikking mbt de religieuze zaken gaat zij over tot het regelen van de meer stoffelijke kant der dingen.

Eerste bladzijde testament van Anna M. Schils

Anna Maria Schils schenkt aan de kinderen van haar zusters, dat zijn de kinderen uit de families Scheepers, Meens, Eijmael en Ida Starmans – Schils, elk 100 gulden. Herman D'aulnis, de natuurlijke zoon van zus Jenne Margrieta, erft twee stukken land: een in de Schinkelsteen, het andere perceel daar in de buurt liggend aan het vlot. Ook de pastoor krijgt een legaat, maar haar universele erfgenamen zijn de zoon en dochter van Jenne Margrieta Schils en wijlen Theodor Starmans: petekind Wilhelmus, (9a) gedoopt op 9 november 1773 en Maria Gertuijd Starmans (9b) van

18 september 1776. Dit zijn de kinderen uit het gezin waarmee zij zo lang heeft samengewoond in de Tesch. Met hen voelt zij zich waarschijnlijk het meest verbonden en bovendien zijn zij vanwege hun ouders al in het bezit van de helft van het grondstuk en het huis. Behalve de eerder genoemde beschikkingen, zorgt zij via haar laatste wil, dat haar zuster Jenne tot het einde van haar 'levenslangelijke togt' door de erfgenamen verzorgd en onderhouden zal worden.

Anna Maria Schils geeft haar ziel terug aan haar schepper op 20 april 1794 en niet in het jaar 1771, zoals aangegeven in de stamboom en door P Peters is opgetekend in de Maasgouw van 1928. Het zou namelijk in dat geval onmogelijk zijn geweest haar testament alsnog te hebben laten opmaken op die 27e januari 1794.

Wel staat er nog een aantekening op het document gedaan door notaris van Slijpe, dat de heer Frederic Ross de door Anna Maria Schils gewenste jaardienst heeft 'afgelegd' door het betalen van 100 guldens dd 7 januari 1819. Betekent dit soms afgekocht?

1794 Familie Starmans

Het erfelijk huis van de familie Schils gaat dus – voor zover wij hebben kunnen nagaan na ongeveer een eeuw - over in handen van de familie Starmans. Maria Gertruijt is samen met haar broer Wilhelmus de nieuwe eigenaar van de Tesch en de erbij horende brouwerij. Toch blijft deze situatie niet lang bestaan. Maria Gertruijt is een jonge vrouw van 19 jaar als zij op 4 april 1796 trouwt met Joannes Fredericus Ross, weduwnaar van Maria Sebilla Heesen van de Schram en vader van een bijna 7-jarig dochtertje: Odilia.

Wordt vervolgd

Tot zover de 2^e aflevering van 'de tesch.'

De verdere lotgevallen van dit erfelijke huis aan de Geleenstraat in Heerlen leest u in het voorjaarsnummer van dit blad

Loes Loffeld

De familie Schils in Heerlen

- 1 **Claes Scheijlens**; wonend ' op die weghscheijt' aan het einde van de Geleenstraat

Kinderen:
Zeker één zoon Jasper (2)

- 2 **Jasper Scheijls**; pachter van de tol aan de Weghscheijt trouwt met Maria Moenen

Kinderen Scheijls-Moenen:
Nicolaas (3), Jacob, Joannes, Joannes, Maria

- 3 **Nicolaas Schils**

trouwt met Maria Clinghen uit Heerlen, ook wonend aan de Weghscheijt in de Arend, veel later 'Op gen trepkes' geheten. Verhuisd later naar 'de Zwaan' aan de overkant

Kinderen Schils- Clinghen:
Jaspar (4), Caspar, Dionysius, Nicolaus

- 4 **Jasper Schils**; ged. Heerlen 4-8-1631, overl. 2-2-1712 Heerlen trouwt Geertruijt Bloem (ged. Heerlen 30-3-1631) op 24-2-1658 Heerlen

Kinderen Schils-Bloem:
Jacob (5), Gilles, Frederik, Nicolaus, Catharina, Gudula, Margaretha

- 5 **Jacob Schils**; ged. Heerlen 17-12-1658, overl. ?-?-1724 trouwt op 21-9-1681 in Heerlen met Maria Cuppers of Cuijpers uit Welten

Kinderen Schils-Cuppers:
Jacobus, Nicolaus, Fredericus, Margaretha, Caspar alias Jasper (6)

- 6 **Jasper Schils**; ged. Heerlen 2-3-1695, overl. 25-2-1749 in Heerlen, trouwt Heerlen 27-9-1721 met Gertrude Harst, (overl. Heerlen 1-10-1762) dochter van Joannes en van Petronella Quadfligh, pachters van de Overste Hof in Schaesberg

Kinderen Schils-Harst
Maria Gertrudis, trouwt met Henricus Scheepers, Petronella, trouwt met Wernerius Meenz van de Geleenhof, Anna Maria (7a), Jacob is priester oa in Heerlen, Catharina, Jacobus ongehuwd overl. 22-6-1770 in de Tesch, Gertrude huwt Henricus Gerard Eymael, Joannes Theodorus, Joanna Margaretha alias Jenne M. (7b), Maria Ida trouwt met Joannes Wilhelmus Starmans

- 7a **Anna Maria**; ged. 30-11-1725 Heerlen, overl. Heerlen 17-4-1794, ongehuwd en vermaakt haar bezit aan de kinderen van haar zuster Jenne Margarieta

- 7b **Joanna Margaretha**; alias Jenne M. ged. Heerlen 15-2-1736, overl. Heerlen 24-9-1815 onwettig kind Herman D'Aulnis geb. 1763

trouwt in 1772 met Theodorus Henricus Starmans

Kinderen Starmans-Schils:
8a Wilhelmus, ged. 12-11-1772, overl. 24-3-1799
8b Maria Gertruda, ged. 9-6-1775.

⁸ LvH 5 pag. 45 W. Lindelauf: Swijgende Landthol en het "Weggelt van Heerle." 1955

⁹ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr 204

¹⁰ Met al wat tot het huis en zijn erf behoort. van Dale Groot Woordenboek der Ned. Taal 1992

¹¹ Collectie Hennen toegangsnr 311 invent. nr 205

¹² ² Gereedschap om bier te brouwen

¹³ Heerlijk bezit: goederen die de staat of het hoofd hiervan toebehoren

¹⁴ Gigtregister der Hooftbancke Heerle toegangsnr. 201

¹⁵ Collectie Hennen maart 1741 informatie zie vorige akte 201

¹⁸ Een erfenis werd verdeeld in zgn loten. De erfgenamen trokken ieder een lot. In principe was ieder lot gelijk, maar soms was dit onmogelijk, dan moest de eigenaar van het lot met meer waarde de ander financieel compenseren.

¹⁹ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 215

²⁰ Archiefblad Schepenbank Heerlen 1497 – 1796 toegangsnr. 001 invent. nr.

259

²¹ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 217

²² Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 219

²³ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 220

²⁴ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 240

²⁵ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 241

²⁶ Collectie Hennen toegangsnr. 311 invent. nr. 221

Onbekend stuk van de Geleenstraat ?